

IN MEMORIAM
ГЕОРГІЙ ЙОСИПОВИЧ ЧЕРНЯВСЬКИЙ (1931-2024)

Михайло Станчев

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри нової та новітньої історії історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,

61077, Харків, пл. Свободи, 4

stanchev.m@gmail.com, ORCID 0000-0002-2034-5087

GEORGIY YOSYPOVYCH CHERNYAVSKY (1931-2024)

Mykhailo Stanchev

Doctor of historical sciences, professor, head of the department of modern and modern history of the history faculty of Kharkiv National University named after V. N. Karazin,

61077, Kharkiv, square Svobody, 4

stanchev.m@gmail.com, ORCID 0000-0002-2034-5087

22 лютого цього року з Балтимору прийшла сумна звістка. На 93-му році життя помер наш Вчитель, Наставник і Друг, доктор історичних наук, професор Георгій Йосипович Чернявський. Смерть цієї надзвичайно обдарованої і талановитої людини є втратою не тільки для харківської та української болгаристики, але й для історичної науки в цілому.

Георгій Йосипович Чернявський народився 29 листопада 1931 р. в Харкові. У 1954 році він закінчив історичний факультет Харківського державного університету імені О. М. Горького (нині – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна), а 1958 року в Інституті слов'янознавства АН СРСР захистив кандидатську дисертацію з історії молодіжного руху в Болгарії 20-х років ХХ століття. У цьому ж році Георгій Йосипович почав працювати в Харківському бібліотечному інституті (нині – Харківська державна академія культури); спочатку на кафедрі культурно-просвітньої роботи, а з 1973 р. на кафедрі історії та музеєзнавства, яку очолював до свого від'їзду до Сполучених Штатів Америки у 1996 р. Основний предмет, що він викладав в академії – «Нова і новітня історія зарубіжних країн». Водночас читав спеціальний курс з джерелознавства та історіографії студентам спеціалізації кафедри нової та новітньої історії Харківського державного університету імені О. М. Горького. Мені, на жаль, не довелося прослухати спецкурс Георгія Йосиповича, але пощастило досить довго

співпрацювати з ним в науковому плані, видавши не одну спільну монографію в галузі болгаристики.

У 1969 р. у Харківському державному університеті Г. Й. Чернявський захистив докторську дисертацію, присвячену політичній історії Болгарії другої половини 20-х років ХХ століття. На загал з-під його пера вийшло близько 50 монографій (разом з укладеними збірниками документів) і понад 550 статей, присвячених історії Болгарії першої половини ХХ століття, історії слов'язнавства в Росії і СРСР, болгаристичному джерелознавству і болгарській історіографії. В радянський період головні наукові інтереси проф. Г. Й. Чернявського були зосереджені на дослідженні молодіжного та робітничого руху в Болгарії і болгарській політичній еміграції в СРСР, рефлексії в СРСР на політичні події в Третьюму Болгарському царстві, на аналізі радянської та західної історіографії новітньої болгарської історії тощо.

В перші роки незалежності України проф. Г. Й. Чернявський підняв низку проблем, які раніше замовчувались радянськими істориками, залучивши для їх висвітлення нові документи, відкриті в архівах Болгарії, України, Росії, США. Зокрема, разом зі своїми учнями і колегами Володимиром Головком (США), Марією Тортікою та Михайлом Станчевим (Україна), Георгій Йосипович опублікував кілька монографій про видатного діяча болгарського, румунського і міжнародного соціал-демократичного руху Христяна Георгійовича Раковського, котрий нині відомий широкому загалу також як голова уряду УСРР (1919-1923) і радянський дипломат. Окремими книгами в харківському видавництві «Око» у співавторстві вийшли його книги про опозиційну боротьбу Х. Раковського проти сталінщини і про його діяльність як дипломата; опублікована документальна збірка, в яку увійшли листування Х. Раковського з В. Короленком і Л. Троцьким, як і документи з Центрального архіву КДБ про останні роки життя цього видатного революціонера, котрий загинув у боротьбі зі сталінською диктатурою.

У 1996 році Г. Й. Чернявський переїхав до США, в місто Балтімор, де проживали його син і онук. Університет імені Джонса Гопкінса відразу запросив його гостьовим професором. В його стінах він прочитав цикл лекцій з радянської історії, продовжуючи наукові дослідження, розпочаті в Харкові. Так, в книзі «Тень Люциферова крыла», виданій 2003 р., він проаналізував спільні риси та певні відмінності, притаманні класичними тоталітарними системами, які існували в більшовистській Росії, фашистській Італії та нацистській Німеччині, прослідкував основні етапи становлення, еволюції і кризи цих політичних режимів. Водночас, перебуваючи в Сполучених Штатах, Г. Й. Чернявський став більше уваги приділяти політичній публіцистиці, джерелознавству і біографістиці.

У співавторстві з професоркою Туро-Коледжу (Нью-Йорк) Ларисою Дубовою Георгій Йосипович опублікував у московському видавництві «Молода гвардія» низку біографій американських президентів: Теодора і Франкліна Рузвельтів, Г. Трумена, Д. Айзенговера, Дж. Кеннеді, Р. Ніксона, Р. Рейгана, а також Дж. Маршалла, А. Даллеса та інших американських політиків і державних діячів. Можна стверджувати, що Г. Й. Чернявський

розробив власну методологію підготовки науково-популярних біографій, в основі якої – вивчення діяльності особистості крізь призму реалій його часу та через аналіз соціально-політичних внутрішніх і міжнародних подій з огляду на світогляд того чи іншого героя авторської оповіді. У 2019 р. у харківському видавництві «Федорко» Г. Й. Чернявський оприлюднив і свої довгочікувані спогади "Из глубин памяти историка", присвячені, в основному, професійній діяльності (2020 р. його мемуари були перевидані з розгорнутими доповненнями).

Плідним було й багаторічне творче співробітництво Г. Й. Чернявського з американським істориком російського походження Юрієм Фельштинським, котрий став упорядником (а Г. Й. Чернявський і М. Г. Станчев – авторами вступної частини і наукового апарату) кількох документальних серій. Головною із них стало видання 1999 р. у харківському видавництві «Око» чотирьохтомного «Архіву Льва Троцького» (перші два тома вийшли друком, а останні два – в електронному варіанті). Пізніше Ю. Фельштинський і Г. Чернявський підготували 9 томів «Архіву Л. Троцького» в електронному вигляді, які викладені в інтернеті. Зараз у Німеччині готується до друку перші 4 томи німецькою мовою.

В останні роки Г. Й. Чернявський і Ю. Г. Фельштинський опублікували серію археографічних видань з історії російської соціал-демократії та більшовитського терору в роки громадянської війни в Росії (на основі документів, почерпнутих із архівів США і Нідерландів). Серед них – колекція Б. І. Ніколаєвського в Гуверовському інституті війни та миру (Каліфорнія, США), археографічне видання праці Л. Троцького «Сталін» у двох книгах, листи Л. Б. Красіна, а також чотирьохтомна біографія Л. Д. Троцького у видавництві «Центрполиграф» (Москва), яка є найбільш повною в світовій історичній літературі.

З переїздом із Харкова до Балтимора тематика досліджень ученого значно розширилось, але історична болгаристика залишалася серед його пріоритетів. Про що, зокрема, свідчить фундаментальна праця «Опыт беды и выживания» про долю болгарських євреїв у роки Другої світової війни, що 2007 р. вийшла друком у видавництві Болгарської академії наук (у співавторстві з Л. Дубовою). Георгій Йосипович спеціально приїздив до Болгарії, а я допомагав йому зібрати архівні матеріали з цієї теми. Відвідали ми й Північну Македонію, де за сприяння українського посольства в Скоп'є зустрічалися зі свідками депортації євреїв. Книга викликала жвавий інтерес у читачів, особливо в Ізраїлі.

У співавторстві зі мною, в тому ж видавництві, проф. Г. Й. Чернявський надрукував політичну біографію видатного болгарського соціаліста Георгія Бакалова (2006), а також монографію про зв'язки Льва Троцького з Болгарією та її політичним діячами під час та після Балканських воєн (2008). Наша творча співпраця продовжувалася й пізніше. Результатом стала публікація 2014 р. у московському видавництві «Центрполиграф» розширеної монографії про життєвий шлях Х. Раковського (у співавторстві з

М. Л. Тортікою). Зараз голландське видавництво “Brill” готує до друку англomовний варіант цієї книги.

В останні роки Георгій Йосипович тяжко хворів, але до останніх днів наполегливо працював. Якось у телефонній розмові він сказав: «Якби не наукова праця, я б пішов із життя значно раніше». Велику увагу вчений приділяв науковій критиці, надрукувавши в українських, російських і болгарських журналах понад 150 рецензій на праці колег-болгаристів і не тільки.

Варто відзначити і велику роль Г. Й. Чернявського в організації наукової діяльності. Протягом багатьох років він був членом організаційних комітетів всесоюзних конференцій істориків-славистів, дві з яких – 1970 та 1985 рр. не випадково пройшли в Харкові. Проф. Г. Й. Чернявський брав активну участь в підготовці і проведенні міжнародних конгресів з болгаристики в Софії у 1980-ті – на початку 1990-х років, був членом спеціалізованих наукових рад із захисту докторських і кандидатських дисертацій при історичного факультету Харківського державного університету і головою (до 1996 р.) спеціалізованої ради докторських дисертацій з проблем культурології і музейної справи у Харківській академії культури.

На Другій всесоюзній конференції з болгаристики, що проходила в Харкові у лютому 1991 р., проф. Г. Й. Чернявського обрали головою правління новоствореної Міжреспубліканської наукової асоціації болгаристів, яка проіснувала до його від'їзду до США у 1996 р. За його ініціативою Асоціація провела низку резонансних міжнародних наукових форумів й видала кілька випусків «Болгарського щорічника», що став предтечою «Дриновського збірника».

Учнями Г. Й. Чернявського вважає себе багато харківських болгаристів; деякі з них захистили під його керівництвом чи впливом кандидатські і докторські дисертації. За свою наукову діяльність Георгій Йосипович був нагороджений Ломоносовською премією, болгарським орденом Кирила і Мефодія I ступеню, а також Великою золотою медаллю Софійського університету імені Св. Климента Охридського за великий внесок у розвиток історичної болгаристики. Так сталося, що останніми його публікаціями стали стаття про Х. Раковського, оприлюднена наприкінці 2023 р. у «Віснику Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна» (серія «Історія і археологія»), і спогади до 70-річного ювілею М. Г. Станчева у 16-му томі «Дриновського збірника», членом редакційної ради якого він був останні 17 років.

Найбільш важливі праці проф. Г. Й. Чернявського з 1990-років:

Автореферати дисертацій:

- Чернявский Г. И. Борьба болгарских коммунистов за создание Рабочего молодежного союза. 1926-1929 гг.: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. ист. наук. М. 1958.

- Чернявский Г. И. Рабочее движение в Болгарии в период временной, частичной и относительной стабилизации капитализма (1925-1929 гг.): автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра ист. наук. Харьков, 1969. (Інші публікації в галузі болгаристики див.: Харківська школа по історическа българистика (към 175-годишнината на една научна традиция). Библиографски указател. София-Харков: Изд-во на БАН «Проф. Марин Дринов», 2023.195 с.).
- В борьбе против самовластья: Х. Г. Раковский в 1927-1941 гг. — Харьков: Ин-т культуры, 1993 (спільно з М. Г. Станчевим). ISBN 5-7707-2129-4
- Между Москвой и Западом: Дипломатическая деятельность Х. Г. Раковского. — Харьков: Око, 1994 (спільно з В. А. Головком і М. Г. Станчевим). ISBN 5-7098-0022-8
- Khristian Rakovsky en exil (1928-1934) // Cahiers Leon Trotsky. -- 1994. -- N 52.
- Фарс на крови. — Харьков: Око, 1997 (спільно з М. Г. Станчевим). ISBN 025-526-011-1
- Архив Троцкого, тт. 1-2. — Харьков: Око, 1999, 2001 (спільно з Ю. Г. Фельштинським і М. Г. Станчевим). ISBN 926-526-654-5; ISBN 966-526-031-6
- Протоколы заседаний ЦК партии эсеров (июнь 1917 — март 1918 г.) с комментариями В. М. Чернова // Вопросы истории. — 2000. — № 7-10 (спільно з с Ю. Г. Фельштинським).
- Л. Б. Красин. Письма жене и детям. 1917-1926 // Вопросы истории. — 2002. — № 1-5 (спільно з Ю. Г. Фельштинським).
- Тень Люциферова крыла. Большевизм и национал-социализм: Сравнительно-исторический анализ двух форм тоталитаризма. — Харьков: Око, 2003. ISBN 956-526-084-7.
- Притчи о Правде и Лжи: Политические драмы двадцатого века. — Харьков: Око, 2003. ISBN 956-526-092-8
- Полковник П. Р. Бермонт-Овалов. Документы и воспоминания // Вопросы истории. — 2003. — № 1-2, 5-7 (спільно з Ю. Г. Фельштинським).
- [lib.ru/HISTORY/FELSHTINSKY/krasnyjterror1.txt Красный террор в годы Гражданской войны]: По материалам Особой следственной комиссии по расследованию злодеяний большевиков. / Под ред. докторов исторических наук Ю. Г. Фельштинского и Г. И. Чернявского. — М. Терра, 2004. ISBN 5-275-00971-2
- Новые притчи о Правде и Лжи: Политические драмы двадцатого века. — Харьков: Око, 2005. ISBN 966-526-097-9
- Георгий Бакалов: Политическая биография (с культурологическим компонентом). — София: Изд-во Болгарской академии наук им. проф. М. Дринова, 2006 (спільно з М. Г. Станчевим). ISBN 954-322-108-1
- Lenin and the Making of the Soviet State: A Brief History with Documents. — New York: Bedford / St.Martins, 2007 (with Jeffrey Brooks). ISBN 0-312-41266-5
- Опыт беды и выживания: Судьба евреев Болгарии в годы Второй мировой войны. — София: Изд-во Болгарской академии наук им. проф. М. Дринова, 2007 (спільно з Л. Л. Дубовой). ISBN 978-954-322-171-4
- Л. Д. Троцкий, Болгария и болгары. — София: Изд-во Болгарской академии наук им. проф. М. Дринова, 2008 (спільно з М. Г. Станчевим). ISBN 978-954-322-259-9
- Циркулярное письмо ОГПУ о борьбе с троцкизмом // Вопросы истории. — 2009. — № 11.
- Новые фальсификации «большого террора» // Вопросы истории. — 2009. — № 12.
- Лев Троцкий. — Шаблон:М; Молодая гвардия, 2010. — 704 с. — (Жизнь замечательных людей). ISBN 978-5-235-03369-6. Второе издание: М.: Молодая гвардия, 2012. ISBN 978-5-235-03510-2.
- В преддверии полного раскола: Противоречия и конфликты в российской социал-демократии 1908—1912 гг. // Вопросы истории. — 2010, 2011, 2012. — № 6-12, 1-12, 1-4 (спільно з Ю. Г. Фельштинським).
- Л. Троцкий. Сталин. — М.: Эксмо, 2011. Тома 1-3 (в двух книгах) (спільно з Ю. Г. Фельштинським вступна стаття, перемова до томів, покажчики, редагування). ISBN 978-5-699-48471-3; ISBN 078-5-699-448475-1
- Франклин Рузвельт. — Шаблон:М; Молодая гвардия, 2012. — 560 с. — (Жизнь замечательных людей). — 6000 экз. — ISBN 978-5-235-03522-5.
- Через века и страны. Б. И. Николаевский. Судьба меньшевика, историка, советолога, главного свидетеля. — М.: Центрполиграф, 2012 (спільно з Ю. Г. Фельштинським). ISBN 978-5-227-03424-3
- Лев Троцкий. Революционер. — М.: Центрполиграф, 2012 (спільно з Ю. Г. Фельштинським). ISBN 978-5-227-03783-1
- Лев Троцкий. Большевик. — М.: Центрполитграф, 2012 (спільно з Ю. Г. Фельштинським). ISBN 978-5-227-03802-9
- Лев Троцкий. Оппозиционер. — М.: Центрполиграф, 2012 (спільно з Ю. Г. Фельштинським). ISBN 978-5-235-03369-6
- Лев Троцкий. Враг № 1. — М.: Центрполиграф, 2013 (спільно з Ю. Г. Фельштинським). — ISBN 978-5-227-04154-8.

- 25-летие Кубинского ракетного кризиса 1962 года: Конференция американских и советских политиков и учёных в Кембридже (Масс.) // Вопросы истории. — 2013. — № 3-6 (спільно з Л. Л. Дубовою).
- Тайны истории: Красный террор в годы гражданской войны. — М.: Terra, Книжный клуб, 2013 (спільно з с Ю. Г. Фельштинським). ISBN 978-5-4224-6653-1
- Исторический контекст «Скотского хутора» Дж. Оруэлла в его переписке // Вопросы истории. — 2013. — № 12 (спільно з Ю. Г. Фельштинським).
- Клан Кеннеди. — Шаблон:М; Молодая гвардия, 2014. — 736 с. — (Жизнь замечательных людей). — ISBN 978-5-235-03646-8 (спільно з Л. Л. Дубовою).
- Ю. О. Мартов. 1917—1922: Письма и документы. — М.: Центрполиграф, 2014 (спільно з Ю. Г. Фельштинським). ISBN 978-5-227-04942-1
- Жизненный путь Христиана Раковского. Европеизм и большевизм: Неоконченная дуэль. — М.: Центрполиграф, 2014 (спільно з М. Г. Станчевим і М. В. Тортикою). ISBN 978-5-227-05277-3
- Джордж Оруэлл: Жизнь, труд, время. — М.: Книжный клуб Книгобек, Terra, 2014 (спільно з Ю. Г. Фельштинським). ISBN 978-5-4224-0889-4
- Л. Б. Красин. Письма жене и детям (1917-1926). М.: Директ-Медиа, 2014 (спільно з Ю. Г. Фельштинським). — ISBN 978-5-4475-170-7. Поруюючи авторське право, книга видана без вказівки авторів (піратське видання).
- Троцкий против Сталина: Эмигрантский архив Троцкого. 1929-1932. — М.: Центрполиграф, 2014 (спільно з Ю. Г. Фельштинським). ISBN 978-5-227-05590-3
- Троцкий против Сталина: Эмигрантский архив Троцкого. 1933-1936. — М.: Центрполиграф, 2015 (спільно з Ю. Г. Фельштинським). ISBN 978-5-227-05667-2
- Милоков. — М.: Молодая гвардия, 2015 (спільно з Л. Л. Дубовою). (Жизнь замечательных людей). ISBN 978-5-235-03794-6
- Эйзенхауэр. — Шаблон:М; Молодая гвардия, 2015 (спільно з Л. Л. Дубовою). — 432 с. — (Жизнь замечательных людей). — ISBN 978-5-235-03847-9.
- Меньшевики в революции. — М.: Книжный клуб Книгобек, Terra, 2016 (спільно з Ю. Г. Фельштинським). ISBN 978-5-4224-1162-7
- Гарри Трумэн. — М.: Молодая гвардия, 2016 (спільно з Л. Л. Дубовою). (Жизнь замечательных людей). ISBN 978-5-235-03891-2
- Ричард Никсон. — Харьков: Федорко, 2018 (спільно з совместно с Л. Л. Дубовою). ISBN 978-617-7298-87-7
- Рональд Рейган. — М.: Молодая гвардия, 2018 (спільно з Л. Л. Дубовою). (Жизнь замечательных людей). ISBN 978-5-235-04141-7
- Джордж Маршалл: Стратег, дипломат, человек. Повесть о том, чьим именем был назван знаменитый план. — Харьков: Федорко, 2018 (спільно з Л. Л. Дубовою). ISBN 978-617-7298-87-7
- Троцкий и Сталин: Смертельный конфликт личностей и позиций. — М.: Книжный клуб Книгобек, Terra, 2018 (спільно з с Ю. Г. Фельштинським). ISBN 978-5-4224-1458-1
- Карл Радек: Повесть о бесчисленных обличьях революционера, дипломата и публициста, политика и политикана, циника и остролова, оппозиционера и холопа. — М.: Книжный клуб Книгобек, Terra, 2019 (спільно з с Ю. Г. Фельштинським). ISBN 978-5-4224-1509-0
- Оруэлл. — М.: Молодая гвардия, 2019 (спільно з Ю. Г. Фельштинським). (Жизнь замечательных людей). ISBN 978-5-235-04244-5
- Франклин Рузвельт. — М.: Молодая гвардия, 2019. (Жизнь замечательных людей). 542 с. Издание второе. ISBN 978-5-235-04109-7
- Из глубин памяти историка. — Харьков: Федорко, 2019. 660 с. ISBN 978-617-7664-31-3
- Президенты США. — М.: Молодая гвардия, 2019. 767 с. (Жизнь замечательных людей) (спільно з Л. Л. Дубовою). ISBN 978-5-235-04319-0
- Рузвельт Первый: Теодор Рузвельт и пути американского прогрессизма. — Харьков: Федорко, 2020. 708 с. (спільно з Л. Л. Дубовою). ISBN 978-617-7664-48-1
- Аллен Даллес. — М.: Молодая гвардия, 2020. 367 с. (Жизнь замечательных людей) (спільно з Л. Л. Дубовою). ISBN 978-5-235-04422-7
- Семейство Бушей в истории Соединенных Штатов Америки на рубеже веков. — Харьков: Федорко, 2020. 697 с. (спільно з Л. Л. Дубовою). ISBN 978-617-7664-53-5
- Из глубин памяти историка. Издание второе, дополненное. — Харьков: Федорко, 2020. 753 с. ISBN 978-617-7664-31-3
- Русский Голливуд: Выходцы из российского пространства и их потомки на фабрике грез. — М.: Молодая гвардия, 2021. 463 с. (Жизнь замечательных людей) (спільно з Л. Л. Дубовою). ISBN 978-5-235-04461-6
- Народ Соединенных Штатов Америки в период Второй мировой войны: Внутренний фронт на фоне фронтов подлинных. Харьков: Федорко, 2021. 626 с. (спільно з Л. Л. Дубовою). ISBN 978-617-7664-66-5

- Кирк Дуглас: Король Голливуда. Харьков: Федорко, 2022 (спільно з Л. Л. Дубовою). ISBN 978-617-7664-80-1
- Архив Л. Д. Троцкого. Документы. Тома 1-9 (спільно з Ю. Г. Фельштинським) (інтернет видання).

- *Література про Г. І. Чернявського:*
-
- Чернявський Георгій Йосипович. — В кн. Радянська енциклопедія історії України. Т. 4. Київ. 1972
- Историки-слависты СССР: Библиографический справочник. Харьков, 1969
- Славчева Ц. Чернявский Георгий Иосифович. — В кн.: Историческа българистика в чужбина. Библиографски справочник. 1944-1980. Т. 1. 1944-1980. София. 1983
- Славчева Ц. Чернявский Георгий Иосифович. — В кн.: Историческа българистика в чужбина. Библиографски справочник. 1980-1985. Т. 2. София. 1987
- Чернявский Георгий Иосифович. — В кн.: Славяноведение в СССР. Изучение южных и западных славян. Библиографический словарь. New York, 1993.
- Станчев М. К юбилею Георгия Иосифовича Чернявского. — Славяноведение. 2007. № 1.
- Славчева Ц. Чернявский Георгий Иосифович. — В кн.: Чуждестранна българистика през XX век. Енциклопедичен справочник. София: Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 2008.
- Канистратенко Н. Н., Станчев М. Г., Евсеенко С. В. Георгий Иосифович Чернявский профессор Харьковской государственной академии культуры: Библиографический указатель. Харьков, 2011. 92 с.
- Мельцер Д. Видному учёному-историку Георгию Чернявскому — 80 лет. — Новый меридиан (Нью-Йорк), 2011, 30 ноября — 7 декабря.
- Простаков С. Историк Георгий Чернявский попытался написать беспристрастную биографию последнего коммуниста-утописта. — Русская планета. 2014. 2 мая.
- Г. Й. Чернявський — професор Харківської державної академії культури / В. М. Шейко, М. М. Канистратенко, М. Г. Станчев // Культура України : зб. наук. пр. / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури. — Харків, 2012. — Вип. 38. — С. 113–122.
- Гусев А. В. Рецензия на: Чернявский Г. И. Лев Троцкий. М., 2010 // The NEP Era: Soviet Russia 1921-1928, том 5, с. 35-42
- Станчев М. Г., Канистратенко Н. Н. Г. И. Чернявский — учёный, педагог, исследователь. — Дриновские чтения. Т. 5. Харьков - София: Академическое изд-во им. проф. Марина Дринова, 2012.
- Суслев А. Ю. Рец.: Ю. О. Мартов. Письма и документы. // Историческая экспертиза. 2014. № 1
- Новікова Г. Ю. Г. Й. Чернявський – ініціатор підготовки фахівців музейної справи в ХДАК. / Проблеми музеєзнавства, збереження та відновлення історичної пам'яті : (до 85-річчя Харків. держ. акад. культури та 25-річчя відкриття першого в Україні музейн. від-ня ХДАК. Матеріали Всеукр. наук.-теорет. конф., 14-15 трав. 2014 р. Харків. держ акад. культури. Харків, 2014.
- Мельцер Д. Георгий Чернявский – видный учёный, блестящий педагог. К 85-летию со дня рождения. - Новый меридиан (Нью-Йорк). 2016. 23 ноября.